

JULIUS VAITKEVIČIUS

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

KLASIKINIO DAOIZMO MĄSTYTOJŲ LAOZI IR ZHUANGZI PRADO ENERGIJOS INTERPRETACIJA

Interpretation of Primordial Energy
in Classical Daoist Thought of Laozi and Zhuangzi

SUMMARY

The focus of this article is to provide a philosophical analysis of the concept of primordial energy 氣 qi as discussed in “Laozi” and “Zhuangzi”, the fundamental texts of the so-called classical period of Chinese daoist philosophy. Basing his arguments on the ideas presented in these texts, the author discusses the peculiarities of the concept of primordial energy 氣 qi , and its significance in classical daoist philosophy, as well as its role forming the Chinese philosophical understanding of human being and the surrounding nature. The focus of the discussion gradually shifts to the analysis of the features and functions of the concept of primordial energy 氣 qi idea in daoist philosophical tradition, exploring the reasons why Western thinkers often tend to compare the Chinese concept of primordial energy to Western concepts of matter and energy.

SANTRAUKA

Šio straipsnio tyrinėjimo objektas yra prado energijos (qi 氣) filosofinė analizė, kuri ankstyvuju kinų daoistinės filosofijos raidos laikotarpiu buvo aptariama „Laozi“ bei „Zhuangzi“ tekstuose. Remdamasis šiais pamatiniais klasikinės daoizmo filosofijos tekstais, autorius analizuoja prado energijos qi 氣 koncepto savitumą, jo vaidmenį klasikinio daoizmo filosofijoje, siekdamas išsiaiškinti, kaip šis konceptas paveikė kinų žmogaus ir jį supančio gamtos pasaulio suvokimą. Tyrime atskleidžiama, kaip filosofinė analizė pereina prie šios kategorijos funkcijų daoistinėje filosofinių kategorijų sistemoje apmąstymo, atskleidžia, kodėl prado energijos samprata neretai Vakarų ir kinų tyrinėtojų tekstuose yra lyginama su materijos ir energijos sampratomis.

RAKTAŽODŽIAI: kinų mąstymo tradicija, daoizmas, klasikinio daoizmo filosofija, Laozi, Zhuangzi, qi , prado energija.
KEY WORDS: Chinese thinking tradition, daoism, classical daoist philosophy, Laozi, Zhuangzi, qi , primordial energy.

Daoistinė filosofija greta konfucianizmo yra viena seniausių Kinijos filosofijos kryptų, kurios ištakos siejamos su VI a. pr. Kr gyvenusio legendinio mąstytojo Laozi idėjomis, kurios buvo atskleistos jam priskiriamame pamatiniame klasikinės daoizmo filosofijos tekste *Laozi*. Daoizmas yra daugialypis kultūros fenomenas, išsiskiriantis savita žmogaus ir gamtos vientisumo filosofija. Jei skaitysime klasikinius *Laozi* ir vėliau kitam šios krypties korifėjui Zhuangzi priskiriamą *Zhuangzi* tekstą, įsitikinsime, kad nei viename iš jų nėra *daoisto* sąvokos, jų autoriai savęs nevadino daoistais. Tik vėliau istorikas Si Maqian 司馬遷, apžvelgdamas pagrindines kinų filosofinės minties sroves, priskyrė juos vadinamajai *dao mokyklai* (*dào jiā* 道家).

Bet kurios filosofinės krypties idėjų nuosekli analizė prasideda nuo pagrindinių sąvokų prasmų lauko išsiaiškinimo. Remdamiesi minėtų klasikinio filosofinio daoizmo šaltinių analize, pagrindinį dėmesį skiriame *qì* 氣 kategorijos genezei, svarbiausioms jos konotacijoms ir santykiams su kitais kinų mąstymo

tradicijos principais bei vaidmeniui daoizmo idėjų raidoje. Pirmąją energijos hieroglifo *qì* 氣 prasmė yra etimologiškai betarpiškai susijusi su žmogumi, kadangi vizualiai pirmąją hieroglifo energijos reikšmė – tai garai, kylantys žmogui verdant ryžius. Ši pirmąją energijos sąvoka labiau nei bet kokia kita kinų filosofijos sąvoka sujungia arba yra vienaip ar kitaip susijusi su praktiškai visomis likusiomis pamatinėmis kinų filosofijos sąvokomis.

Taigi, *dangus tiān* 天 galėtų būti suprantamas kaip subtili prado energijos apraiška. Paties žmogaus esmė arba, kitaip tariant, žmogus *rén* 人 yra sudarytas iš prado energijos, kadangi prigimties *xìng* 性 sąvoka yra neatsiejama nuo šios energijos. Žodžiais nenusakomas ir neregimas *dao*, kaip visų reiškinių pamatinė nematoma pusė, taip pat veikia per prado energiją, o daiktas *qì* 器 prado energijos terminais, yra tiesiog tos pačios energijos tankiausia apraiška. Pradai *yīn* 陰 ir *yáng* 陽 energijos kontekste yra tiesiog vienos ir tos pačios energijos poliariniai aspektai arba dialektinės priešybės.

DAOISTŲ CHŌNG QÌ IR YĪN YÁNG QÌ SAMPRATA

Klasikinių kinų filosofinės minties raidos laikotarpiu *qì* 氣 buvo suprantama, kaip *to*, kas neišreikšta *wú* 無, ir kartu *to*, kas išreikšta *yǒu* 有, energija. *Laozi* teksto vienas pirmųjų komentatorių Wei Jin 魏晉 ir dinastijų laikotarpio mąstytojas Wang Bi 王弼 manė, kad *tai*, kas neišreikšta *wú* 無, yra visa ko pradai, ir tvirtino, kad energija *qì* 氣 *tai* tiesiog *to*, kas neišreikšta, išraiška arba manifestacija. Zhang

Zhan 張湛, gyvenęs Rytų Jin *dōng jìn* 東晉 dinastijos laikotarpiu, komentavęs *Laozi* teksto dalį, manė, kad pavidalas, garas, spalva ir kvapas negali patys iš savęs atsirasti, bet jie evoliucionuoja iš *to*, kas neišreikšta *wú* 無, ir *tai*, kas neišreikšta, valdo pavidalą *xíng* 形 ir energiją *qì* 氣.

Taigi *tai*, kas neišreikšta *wú* 無, yra daugiau pamatinis aspektas nei pavidalas ir energija *xíng qì* 形氣. Vakarų Jin

xī jìn 西晉 laikotarpio Xuan mokyklos *xuán xué* 玄學 mąstytojas Guo Xiang 郭象, tas pats, kuris redagavo *Zhuangzi* tekstą ir parašė jam komentara, samprotavo, kad energija *qì* 氣 pati yra pradas, arba, kitaip tariant, pradą turi savyje. Pasak Guo Xiang *tai, kas neišreikšta*, nėra fundamentalesnis aspektas, valdantis energiją *qì* 氣. Be to, energija *qì* 氣 yra begalinis ir beribis procesas, dalyvaujantis Visatos evoliucijoje. Guo Xiang teigė, kad yra viena energija *qì* 氣 ir jos pavidalų įvairovė. Jis visus Visatos vyksmus ir kaitą suvedė į vienos ir tos pačios energijos *qì* 氣 raišką.

Nors šio poskyrio pavadinime pavartotas žodis *daoistai*, tačiau tenka patikslinti, kad iš tiesų šioje dalyje remtasi tik *Laozi* ir *Zhuangzi* tekstais, kaip labiausiai pripažintais ir neabejotiniais *klasikinio daoizmo* pavyzdžiais, nors suvokiama, kad daoistinė tradicija, kaip pastebėjo Russelas Kirklandas bei kiti tyrinėtojai, yra daug platesnė ir neapsiriboja vien tik jais. Pasak Li Cunshan, *Laozi* ir *Zhuangzi* tekstuose viena hierarchiškai aukščiausių sąvokų yra *dào*, tačiau „manoma, kad *vienas* ir *qì* taip pat yra *Laozi* ir *Zhuangzi* filosofijos svarbios kategorijos“.¹

LAOZI VERŽLIOS ENERGIJOS IDĖJA

Kaip ir kituose *Kariaujančių valstybių* laikotarpio tekstuose, kinai mėgdavo apie pamatinius dalykus kalbėti užuominomis ir neišsiplėsti į ilgus diskursus. Todėl ir *Laozi* tekste, nors ir kalbama apie *qì* 氣, tačiau apie jį pasakyta nedaug, tik trijose vietose. Tačiau tyrinėtojams nekyla abejonių dėl prado energijos sampratos svarbos *Laozi* teksto kosmologinėje koncepcijoje. Pavyzdžiui, Li Cunshan, remdamasis kinų filosofijos autoritetų Feng Youlan 冯友兰, Yang Liuqiao 杨柳桥, Zhang Dainian 张岱年 darbais, o taip pat kinų klasikinės filosofijos tekstais, kuriuose paraleliai kalbama apie *veržlią energiją* 冲氣 *chong qi*, teigia: „Nepriklausomai nuo konkrečios interpretacijos, nėra abejonių, kad *Laozi* teksto visatos evoliucijos sistemoje glūdi prado energijos samprata“.² Be abejo, dėl *Laozi* teksto lakoniškumo daugelis idėjų, o taip pat ir prado energijos sam-

prata, yra atviros įvairioms mokslinėms interpretacijoms.

42 *Laozi* teksto skirsnyje rašoma: „Dao pagimdo vieną, vienas pagimdo du, du pagimdo tris, trys pagimdo dešimt tūkstančių daiktų. Dešimt tūkstančių daiktų neša *yīn*, bet apglėbia *yáng* ir ši jungtis pagimdo harmoniją.“³ Verta pastebėti, kad Han⁴ dinastijos žmonės, kaip ir vėlesnės kartos, dažnai *vieną yì* suprasdavo arba tiesiog prilygindavo *qì* 氣. Tradiciškai kinai interpretuoja šią vietą kaip *Laozi* kosmologijos evoliucijos sampratą, kur *Dao pagimdo* arba *transformuojasi* į vieną vadinamą *chaoso qì* 氣, o šis *chaoso qì* 氣 vėl *pagimdo* arba *transformuojasi* arba, tiesiog galime teigti, poliarizuoja į du *yīn* 陰 ir *yáng* 陽 aspektus. Poliarizuota *qì* 氣 savo ruožtu *pagimdo* viską pasaulyje.

Cen Xianan 岑贤安, kaip, beje, ir daugelis kitų *Laozi* teksto tyrinėtojų, aiškina, kad *Laozi* tekste minima *qì* 氣 tai ir yra

vienas, kuris vadinamas vieniu. Cen Xianan 岑贤安 turi omeny tokią vienio stadiją, kurioje *qì* 氣 dar yra tam tikrame chaoso, t. y. nepoliarizuotame būvyje. Vadinama *veržlioji energija chōng qì* 冲氣 jau yra poliarizuota *qì* 氣, kuri nuolat juda, keičiasi, evoliucionuoja.⁵

Taigi, pagal Laozi, *qì* 氣 turi dvi savybes arba aspektus. Cen Xianan teigia, kad pirmoji *qì* 氣 savybė yra *materialumas*, o kadangi ji neturi formos, todėl nors ir yra chaoso būvio, bet jau turi tam tikrą *materiją*.

Kita *qì* 氣 savybė, atskleista Laozi tekste, yra dinamiškumas arba judrumas. Šią savybę Laozi išreiškia daug reikšmių turinčiu „veržlumo“ hieroglifu *chōng* 冲. Iš konteksto panašu, kad *chōng*, tai yra *qì* 氣 savybė, išreiškia tai, kad *qì* 氣 niekada nenurimsta, jai būdingas nepalaujamas judėjimas ir dinamika. Ši *qì* 氣 savybė labai panaši į tai, ką mes vadiname *energija*.

Taigi Laozi tekste *qì* 氣, apibūdintas dviem aspektais, priartėja prie materijos ir energijos sampratų. Tai nereiškia, kad tarp materijos, energijos ir *qì* 氣 galime padėti lygybės ženklus. Greičiau tai reiškia, kad tiek Vakaruose, tiek ir Kinijoje filosofai bei mokslininkai, tyrinėdami

pasaulio sąrangą, panašiai apibrėžė sąvokas, kurios atspindi tuos pačius universalius reiškinius.

10 Laozi skyriuje keliamas klausimas, ar žmogus sugeba savo psichiką sutelkti į vieną *bào yī* 抱, ir po šios frazės iš karto kalbama apie dvasios sutelkimą į vieną *qì* 氣. Atrodytų, kad susitelkimas ir *qì* 氣 būtų labai susiję dalykai. Po to Laozi teigia, kad *qì* 氣 reikia sugebėti sutelkti taip, kad ji pasiektų tam tikrą kokybę, kurią jis apibūdina *minkštumu*. Ši *qì* 氣 kokybė būdinga kūdikiams, tačiau augdamas žmogus jos netenka ir jam reikia sąmoningai sutelkti pastangas, kad vėl susigrąžintų *minkštumą*.

55 skyriuje rašoma, kad „Harmonijos žinojimas reiškia amžinybę, amžinybės žinojimas reiškia prašviesėjimą, gyvenimo puoselėjimas reiškia laimę, jei širdis valdo *qì* 氣, visa tai vadinama galia.“⁶ Šiuose abiejuose fragmentuose kalbama apie tai, kad ta pati *qì* 氣, kuri yra tam tikra materija ir energija, turi didelės reikšmės žmogaus psichikai. Laozi teigia, kad ta pati *qì* 氣, kuri sukuria visus daiktus ir buvo kosmoso pradžioje, yra kiekvieno mūsų sieloje, o tai reiškia, kad sąmoningomis pastangomis mes galime dalyvauti *qì* 氣 procesuose.

ZHUANGZI YĪN YÁNG ENERGIJOS IŠKĖLIMAS

Apie Zhuangzi (Zhuang Zhou, ~355–275 m. pr. Kr.) gyvenimą žinoma nedaug. *Istoriniai užrašai* liudija, jog jis buvo literatas ir gyveno Meng srities Song krašte dabartiniame Henan provincijos regione. Zhuangzi *qì* 氣 analizavo dviem aspektais. Jis, kaip ir Laozi, tęsė *yīn yáng* 陰陽

qì 氣 filosofinę idėją, o taip pat domėjosi *shén qì* 神氣, t. y. dvasios *qì* 氣.

Zhuangzi teksto dalyje 《則陽》 Zé Yáng rašoma, kad „yīn ir yáng yra [iš visų] *qì* [energijos apraiškų] pačios didžiausios“⁷. Taip pat 《知北遊》 Zhī Běi Yóu dalyje konstatuojama, kad „Gimi-

mas, tai *qi* susitelkimas, o *qi* išsisklaidymas, tai mirtis. Jei mirtis ir gyvenimas yra labai susiję, tai ko man jaudintis? Todėl dešimt tūkstančių daiktų tai viena, o grožis gali būti suprantamas kaip dvasinė paslaptis, tuo tarpu bjaurumas kaip tai, kas supuvę ir yra. Tačiau tai, kas supuvę ir yra, grįžta į *dvasinę paslaptį*, o *dvasinė paslaptis* pati galiausiai supūva ir suyra. Todėl yra sakoma: „Viskas, kas po dangumi sujungta, viena *qi*. Dėl to išmintingas žmogus vertina vieną [*qi*].“⁸

Cen Xianan, komentuodamas šią mintį, teigia, kad „*qi* tai Dao pagimdyta tam tikra subtili pirmapradė materija, kuri sudaro Visatą, įskaitant dangų, žemę ir žmogų.“⁹ Kitaip tariant, *qi* yra pirmapradė materija, kuri yra visų šių skirtingų dalykų vieningas pamatinis dėmuo. Žmogaus, kaip ir bet kokio kito gyvūno gimimas ir mirtis priklauso nuo *qi* 氣. Jos susikoncentravimas į vieną vietą tam tikru laikotarpiu reiškia gimimą, o jos išsisklaidymas – mirtį.

Pasak Zhuangzi, ši *qi* nėra vien tik paprastas *vienis*, bet jai būdingas *yīn* ir *yáng* poliariškumas, dėl kurio atsiranda reiškinių įvairovė Visatoje. *Yīn* ir *yáng* poliai yra pagrindinė *qi* savybė. Kaip pastebi Cen Xianan, „*qi* gali susitelkti arba išsisklaidyti bei formuoti dešimtis tūkstančių daiktų, o taip pat ir žmonijos gimimą bei mirimą, būtent dėl to, kad ji yra sudaryta iš dviejų tarpusavyje sąveikaujančių ir vienas kitą transformuojančių polių – *yīn* ir *yáng*.“¹⁰ Zhuangzi žodžiais tariant, „pasaulyje nėra didesnio vandens [telkinio] nei jūra, dešimt tūkstančių upių nesustojamai suplaukia į ją, bet ji niekada nepersipildo. Ji be perstojo išsilieja, bet niekada netampa tuščia. Ji nesikeičia

pavasariį ir rudenį, ji nežino potvynių ir sausros. Ji turi savyje nesuskaičiuojamai daug daugiau vandens nei Yangzi ir Geltonoji upės. Bet aš tuo niekada nesididžiauvau. Aš gaunu savo pavidalą iš dangaus ir žemės, o *qi* iš *yīn* ir *yáng*. Aš esu tarp dangaus ir žemės lyg mažytis akmuo ar medelis ant didelio kalno. Kaip aš galiu pervertinti save, kai žinau, kad esu toks nereikšmingas!“¹¹ (Zhuangzi, „Rudens potvyniai“). Nors Šiaurės Jūra – tai alegorinis personažas, bet jūra kaip tokia objektyviai egzistuoja gamtoje. Cen Xianan sako, kad tai byloja, jog Zhuangzi sakydamas, kad jūra „gauna *qi* iš *yīn* ir *yáng*“, iš tikrųjų kalba apie tai, kad visi daiktai „gauna *qi* iš *yīn* ir *yáng*“. Tai visi daiktai, o taip pat ir žmogus, turi gamtos *yīn yáng qi* 陰陽氣. *Yīn* ir *yáng qi* tarpusavio darna, prado *qi* pusiausvyra kūne leidžia žmonėms, gyvūnijai ir daiktams augti ir vystytis. Priešingai, *yīn* ir *yáng qi* pusiausvyros praradimas veda prie radikalių gyvenimo pokyčių, netgi galiausiai prie išnykimo ir mirties.¹²

Kitoje Zhuangzi teksto dalyje 《在宥》 „Zài Yòu“, rašoma: „[Kai] tarp dangaus ir žemės prarandama darna, o žemės *qi* 氣 apstingsta, [kai] šešios *qi* praranda darną, keturi metų laikai taip pat išeina iš rikiuotės. Šiandien aš noriu suvesti į pusiausvyrą šešias *qi*, kad gyvenimas visur galėtų klestėti.“¹³ Cen Xianan tvirtina, kad šiuo pasakymu, kaip ir kitose teksto vietose, kur Zhuangzi kalba apie dangų ir žemę, iš tiesų aiškinama apie *yīn* ir *yáng qi*, o šešios *qi* tai tiesiog dar kitas *qi* 氣 diferencijavimas. Vadinasi, remiantis Zhuangzi, visų dalykų, o taip pat ir žmogaus, gerovė priklauso nuo *yīn* ir *yáng* pokyčių.

Zhuangzi skyriuje „Žmonių pasaulyje“, Zhuangzi kalba Konfucijaus lūpomis apie širdies apvalymą, jis užsimena, kad „qì yra tyra ir į viską atsiliepia“¹⁴. Anot Zhuangzi, toji pati yīn ir yáng qì žmoguje vadinama shén qì 神氣 – dvasine energija. Jeigu ją apibūdinsime psichologiniais terminais, tai galime išvelgti, kad dvasinė energija nukreipta į žmogaus vidinį psichinį pasaulį. Šioji qì 氣, kuri viską savyje talpina ir veda visus daiktus, paprastai yra neįsisamoninta ir sąmonės požiūriu užima latentinę būseną.

Cen Xianan žodžiais tariant, Zhuangzi qì tai ir yra širdies apvalymu pasiekta vidinė būseną, kai žmogus tyrai ir ramiai gali žvelgti į išorinio pasaulio reiškinius.¹⁵ Cen Xianan teigia, kad širdies apvalymas 心齋 yra tyrumas ir ramybė, kai žmogus gali viską apglėbti, kaip viską apglėbia didžiulis slėnis, ir jis būna laimingas ir ramus, neturėdamas neišpildytų norų.

Tokia būseną suprantama kaip sugebėjimas peržengti įprastinį norą siekti sau naudos, pasiekiant tam tikrą dvasinę laisvę, apie kurią Zhuangzi alegoriškai kalba savo veikale. Ši qì 氣, kurią žmogus aktyvuoja per širdies apvalymą, yra susijusi su asmens psichika, todėl dvasinė qì gali būti traktuojama kaip psichinė qì.

Zhuangzi ir Laozi kosmologijoje qì 氣 traktuojama kaip visų pasaulio reiškinų pradas. Tokia qì 氣 koncepcija yra artima materijos sampratai kaip „substancijos, iš kurios sudarytas fizinis objektas“ ar kaip „materialios substancijos, kuri sudaro visą stebimą Visatą ir kuri gali virsti energija ir grįžti atgal į materiją“¹⁶.

Zhuangzi qì 氣 charakterizuoja psichologiniu arba antropologiniu aspek-

tais, kur qì 氣 yra tai, kas sudaro žmogų, t. y. akcentuojama jo dvasinė arba psichinė energija shen qì. Šiuo požiūriu qì 氣 artima energijos sampratai, kur energija suprantama kaip veiklumas, ryžtingumas siekiant tikslo, o taip pat kaip dinaminė savybė, sugebėjimas veikti ir būti aktyvia, pozityvia dvasine jėga. Ši psichinė qì ir yra pats didžiausias aktyvumas bei pozityvi jėga, kuri ne tik suteikia žmogui gyvenimą, bet ir leidžia jam aktyviai ir sąmoningai dalyvauti gyvenime.

Zhuangzi tekste rašoma, kad Konfucijus į klausimą, kas yra širdies apvalymas arba proto pasninkas, atsakė: „Turi sukonzentruoti savo valią. Neklausyk ausimis, bet klausyk širdimi. Neklausyk širdimi, bet klausyk psichine energija. Ausis apsisitoja ties garsu, širdis apsiriboja simboliais. Tačiau psichinė energija yra tyra ir į viską atsiliepia. Bet tik dào gali suteikti tyrumą. O tyrumas yra širdies pasninkas“¹⁷.

Ta pati qì 氣 veikia ir išoriniame, ir vidiniame pasaulyje. Senovės kinai naudojo kitą žodyną, jie nediferencijavo qì 氣 į tiksliai definicijas, teigdami, kad ji yra materija ar psichika, bet iš klasikinių tekstų ryškėja, kad qì 氣 turi materijos ir energijos savybių, kurios žmoguje pasireiškia kaip psichinė energija.

Kaip jau rašėme, būtent dào 道 dėka galima sukaupti qì 氣. Zhuangzi, kaip ir Laozi, dào buvo aukščiausia kategorija, kurioje qì 氣 buvo dào nešėjas ir jo reikšimosi būdas. Pasak Zhuangzi, dào buvo anksčiau dangaus ir žemės susiformavimo, o qì 氣 atsirado iš paties dào 道. Qì 氣 yra terpė, arba nepakeičiama grandis, tame procese, kuriame dào 道 evoliucionuoja į dešimt tūkstančių daiktų. Ši terpė

gali būti suprantama ir kaip dvasinė-materiali medžiaga, iš kurios susiformuoja visų reiškinių ir daiktų pavidalai.

Skyriuje „Tobula laimė“ 《至樂》 *Zhi Le* aprašoma, kaip mirus Zhuangzi žmonai, jo draugas Huizi atėjo jo aplankyti ir pamatė, kad Zhuangzi muša būgnelį ir dainuoja. Huizi jam priekaištavo, kad toks elgesys rodo, jog Zhuangzi nemylėjo savo žmonos. Zhuangzi į tai atsakė: „Visai ne. Iš pradžių, kai tik ji mirė, kaip aš galėjau negedėti, kaip ir visi kiti? Tačiau atidžiau pažvelgęs, pamačiau, kad iki gimimo ji neturėjo gyvenimo. Ne tik gyvenimo neturėjo, bet ir neturėjo jokio kūniško pavidalo. Ne tik kūniško pavidalo neturėjo, bet neturėjo ir psichinės

energijos. Visiškai netikėtai ir neaišku kaip įvyko pokyčiai ir atsirado psichinė energija. Po psichinės energijos pokyčių susiformavo kūniškas pavidalas, kūniškui pavidalui besikeičiant susikūrė gyvenimas. Dabar vėl įvyko tam tikri pokyčiai, dėl kurių ji mirė. Tai juk kaip pavasario, rudens, žiemos ir vasaros – keturių metų laikų – kaita. Ji ramiai ilsisi daug didesnėje erdvėje, o aš jei čia raudosiu, tai reikš, kad nesupratau likimo, dėl to ir nustojau verkti.“¹⁸

Šis fragmentas atspindi ciklą, kai *dào* 道 pasireiškia kaip *qi* 氣, *qi* 氣 galiausiai suformuoja žmogų arba kokį kitą reiškinį ar daiktą, o vėliau šis žmogus ar reiškinys vėl sugrįžta į *qi* 氣, o ši – grįžta į *dào* 道.

POST SCRIPTUM

Aptarę prado energijos koncepto sklaidą ir funkcijas pamatiniuose klasikinio daoizmo filosofijos tekstuose, galime teigti jį vaidinant išskirtinį vaidmenį žmogaus ir jį supančio pasaulio tapsmo procese. Daugelis kinų mąstytojų sutinka su ta mintimi, kad prado energijos samprata panašiai traktuojama ir

Vakarų mąstymo tradicijoje. Daoistinės prado energijos samprata padeda atskleisti savitą holistinį požiūrį į žmogų ir į jį supantį pasaulį. Kinų filosofijoje ši samprata siejama su rašmenų vizualumu, kontekstualumu, situatyvumu, pabrėžiant vaizduotės ir intuityvių išgyvenimų reikšmę.

Literatūra ir nuorodos

¹ Li Cunshan pastebi, kad 1993 m. Guodian naujai surastuose seniausiuose *Laozi* tekstų variantuose niekur nėra pėdsakų apie „vieną“, o apie „qi“ užsimenama tik viename fragmente ten kur kalbama apie širdį, *qi* ir galią. Dėl to apie šiuos fragmentus yra įvairių nuomonių, ir kol nėra surasta naujų šaltinių, labai sunku priieiti šiuo klausimu prie vieningos nuomonės. Žr. Li (李) Cunshan (存山). *Kinijos qi teorijos ištakos ir evoliucija* (中国气论探源与发微). Pekinas (北京): Zhongguo shehui kexue chubanshe (中国社会科学出版社), 1990, p. 95.

² Plg.: „不管怎样说, 在《老子》的宇宙生成体系中, 包含着气论的思想是无可怀疑的“. Ten pat, p. 80.

³ D. Švambarytės vertime: „Dao gimė vienas; iš vieno gimė du; iš dviejų gimė trys; iš trijų visi pasauly gimė. Nuo tamsos visi nusisuka ir gręžiasi švieson; jaudrintos jėgos susilieja darnon.“ Žr. *Laozi*. Iš senosios kinų k. vertė Dalia Švambarytė. Vilnius: Vaga, 1997, p. 89.

⁴ Han dinastija buvo antroji (po Qin) dinastija susikūrus Kinijos imperijai, tęsėsi daugiau nei 400 metų (206 pr. Kr. iki 220 po Kr.). Jos metu

- buvo labai smarkiai atgaivinta ir studijuota klasika, o dabartinės Kinijos didžioji dauguma priskiria save Han tautybei.
- ⁵ Liwen Zhang, *Qi* (气). Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 33.
- ⁶ D. Švambarytė: „Pažinęs darną įgis amžinybę; amžinybę pažinęs įgis išminties. Gyvenimu svai ginęsis bus nelaimingas; savas galias aistroms pajungęs bus aikštingas.“ Žr. ten pat, p. 115
- ⁷ „陰陽者，氣之大者也“ Žr. *Zhuangzi Yinde* (A Concordance to Chuang Tzu), Harvard-Yenching Institute Sinological Index Series, Supplement no. 20. Cambridge MA: Harvard Univ. Press, 1956, 25/76/11–12.
- ⁸ „人之生，氣之聚也，聚則為生，散則為死。若死生為徒，吾又何患！故萬物一也，是其所美者為神奇，其所惡者為臭腐；臭腐復化為神奇，神奇復化為臭腐。故曰：『通天下一氣耳。』聖人故貴一。“ Ten pat, 22/60/15–18.
- ⁹ Žr. Liwen Zhang, *Qi* (气). Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 35.
- ¹⁰ Ten pat.
- ¹¹ „天下之水，莫大於海，萬川歸之，不知何時止而不盈；尾閭泄之，不知何時已而不虛；春秋不變，水旱不知。此其過江河之流，不可為量數。而吾未嘗以此自多者，自以比形於天地而受氣於陰陽，吾在天地之間，猶小石小木之在大山也，方存乎見少，又奚以自多！“ Žr. *Zhuangzi Yinde* (A Concordance to Chuang Tzu), Harvard-Yenching Institute Sinological Index Series, Supplement no. 20. Cambridge MA: Harvard Univ. Press, 1956, 17/43/26–29.
- ¹² Žr. Liwen Zhang, *Qi* (气). Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 35.
- ¹³ „天氣不合，地氣鬱結，六氣不調，四時不節。今我願合六氣之精，以育群生“ Žr. *Zhuangzi Yinde* (A Concordance to Chuang Tzu), Harvard-Yenching Institute Sinological Index Series, Supplement no. 20. Cambridge MA: Harvard Univ. Press, 1956, 7–8.
- ¹⁴ „氣也者，虛而待物者也“ Ten pat, 4/10/2.
- ¹⁵ Plg. Liwen Zhang, *Qi* (气). Pekinas: Zhongguo renmin daxue chubanshe (中国人民大学出版社), 1990, p. 35.
- ¹⁶ Matter. *Free Merriam-Webster Dictionary*. <http://www.merriam-webster.com/dictionary/matter> (žiūrėta 2012.04.24).
- ¹⁷ „若一志，無聽之以耳而聽之以心，無聽之以心而聽之以氣。聽止於耳，心止於符。氣也者，虛而待物者也。唯道集虛。虛者，心齋也。“ Žr. *Zhuangzi Yinde* (A Concordance to Chuang Tzu), Harvard-Yenching Institute Sinological Index Series, Supplement no. 20. Cambridge MA: Harvard Univ. Press, 1956, 4/10/1–3.
- ¹⁸ „不然。是其始死也，我獨何能無慨然！察其始而本無生，非徒無生也，而本無形，非徒無形也，而本無氣。雜乎芒芴之間，變而有氣，氣變而有形，形變而有生，今又變而之死，是相與為春秋冬夏四時行也。人且偃然寢於巨室，而我噉噉然隨而哭之，自以為不通乎命，故止也。“ Ten pat, 18/48/10–13.